

Олег Андрос,
кандидат політичних наук, доцент кафедри публічного
управління для сталого розвитку та екологічного
менеджменту Державної екологічної академії
післядипломної освіти та управління

СУПЕРЕЧЛИВІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ XXI СТОРІЧЧЯ І ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано основні тенденції науково-технічної революції останніх років, розкрито їх вплив на суспільні процеси у світі та в Україні; викладено прогноз розвитку цих процесів в українському контексті.

Ключові слова: футурологія, війна, геополітика, конфлікти, глобалізація, соціальна екологія.

Філософія, як і наукова фантастика, містить потужну футурологічну складову, і НФ як жанр літератури часто перетинається з академічною думкою в одних текстах (як приклад наведемо класика ХХ століття Станіслава Лема – «Сума технології», «Golem XIV» та інші тексти). Основні суспільні тенденції, технологічні зміни внаслідок наукових відкриттів та прогресу науки, несподівані зміни у масовій психології та сфері матеріального споживання – увесь цей простір мінливого життя є сферою інтересів як філософів і соціологів, так і письменників.

Нині у сфері медіа (на екранах телебачення та у відеоблогах) філософи пояснюють тенденції життя поруч із експертами, на перший погляд далекими від академічної науки: маркетологами, аналітиками ринку, письменниками-фантастами та «мисливцями за трендами» у сфері піару. В чому ж суттєва відмінність наукової думки від оцінок перелічених фахівців? Філософія і політична наука узагальнюють, дають відповіді на суттєвіші й глобальніші питання зміни людського суспільства, дають обшир для кругозору, ідейне підґрунтя для дій у сфері масштабних суспільних змін. При цьому, безумовно, спираючись на експертні оцінки щодо сфер, у яких нині відбуваються найдинамічніші суспільні зміни.

Підіб'ємо з академічної точки зору підсумки суспільних подій, що сталися у 2017 р. Візьмемо приклади із різних сфер, які висвітлюються у ЗМІ.

Прикметно, що 2016 рік став роком нестримної рекламної кампанії новітніх технологій у галузі альтернативних джерел енергії і дослідження космосу (її розгортає, серед інших, ідеолог бізнес-моделей згаданих технологій, американський бізнесмен Ілон Маск). Також у філософських колах останні два роки триває захоплення ідеями «трансгуманізму» (що

включає як подовження людського життя, так і перетворення людини на кіберорганічну істоту, а то й на «щось позалюдське»), «постсингулярності» та виходу технологій на новий рівень у найближчі десятиліття. Ця мода, на думку деяких вчених, відволікає філософську думку від суттєвіших проблем практичної філософії всіх часів: питань етики, політичного устрою, розвитку свободи людини. Утім, передбачена футурологами «точка сингулярності» й справді може назавжди змінити, виставити у новому світлі ці вічні питання. Аналізу цих дискусій присвячена попередня наша стаття¹.

2017 рік приніс нові тенденції, які зайняли провідне місце у заголовках світових ЗМІ. На глобальному рівні темою номер один світу фінансів та футурологічних есе стало поняття «блокчейн» і заснованих на цьому принципі криптовалют, смарт-контрактів і систем голосування. Про нюанси й загрози цієї моди на віртуальні валюти – далі. Від цієї тенденції не відстає активно пропагована у масовій культурі, та й у філософській думці, тема штучного інтелекту і майбутньої «точки технологічної сингулярності»² – часу, коли розвиток комп'ютерних технологій дозволить створити штучний розум, який не поступатиметься людському. Численні фільми та книги для масової аудиторії привчають молоде покоління до очікування цієї «точки», так само як старше покоління мешканців Першого світу виховане на думці про якнайскоріше освоєння космосу. Нинішній тренд – комбінування пророцтв фантастів середини ХХ сторіччя з реаліями часу, всюдишними електронними пристроями, які дають доступ до Інтернету й забезпечують надвисоку мобільність, горизонтальні зв'язки через засоби Web 3.0. Незважаючи на сумні констатації Рея Бредбері про те, що ми проміняли завоювання космосу на гаджети³, невинно триває трансформація суспільства, у якому доступ до інформації – на відстані одного кліку. Тож надспоживацтво і залежність від гаджетів, перемога інвестицій в комп'ютерні технології над космічними програмами – це лише негативні сторони технологічного прогресу, самого по собі нейтрального.

¹ Андрос О. С. Екологічна складова суспільства рівних можливостей і футурологія екологізму у ХХІ столітті / «Створення суспільства рівних можливостей як реальна основа патріотизму. ХІ Шинкаруківські читання». // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 21 квітня 2016 р. – К.: Знання України, 2016 – 247 с. – С. 114-121.

² Виндз В. Технологическая сингулярность [Електронний ресурс] // <https://www.e-reading.club/book.php?book=11489> (дата звернення: 13.11.2017). – Назва з екрану.

³ Бредбері приписується наступна цитата: «Humanity would be able to travel through space, but it chose consuming instead - drinking beer and watching soap operas» («Людство могло б мандрувати космосом, але натомість воно обрало споживацтво – пиття пива і перегляд мильних опер»).

Що прикметно, дослідники ринкових відносин вже розглядають суцільну комп'ютеризацію та роботизацію виробництва як фактор скорочення робочих місць і змін всередині великих корпорацій. А поширення гаджетів розглядається політологами як фактор «прямої демократії» і впливу мас на рішення влади. Це і засіб швидкого передання інформації, наприклад, під час масових виступів, які прокотилися й Сходом (Єгипет, Туніс, Туречина та ін.) у 2010-2013 рр., й Україною у 2013-2014 рр.⁴ Фактор прозорості, завдяки якому жоден вчинок не може бути прихований, оскільки він ретельно фіксується тепер простими й відносно дешевими пристроями, нині став фактором побоювань з боку авторитарних режимів. «Віртуальний простір відкриває шлях інакомисленню та участі громадськості, а також гарантує захист потенціалним революціонерам. ... Революційні рухи майбутнього ... охоплюватимуть більше країн і людей, ніж більшість попередніх революцій (але не всі). Вони вийдуть далеко за межі традиційних кордонів національності, етнічного походження, мови, статі і релігії»⁵.

На більш локальних рівнях, аніж технологічні тренди Першого світу, тривають суспільні процеси, які є наслідком зіткнення цивілізацій або ж економічних інтересів великих наддержавних утворень. Триває соціальний експеримент в охопленій війною Сирії, в кантоні Рожава, під час якого сирійські курди вперше в своїй історії перейшли до демократичного самоуправління і, зокрема, до врахування у політичному процесі голосу жінок. Цей малопомітний для Першого світу, але революційний для Сходу процес ще покаже свою силу.

Україна також перебуває на перетині і, в певному сенсі, в епіцентрі важливих геополітичних змін та конфліктів нинішньої епохи. На Донбасі триває позиційна війна з російськими окупаційними силами – фактор, що суттєво гальмує й без того суперечливий шлях нашої країни у бік «відкритого суспільства». Який це шлях? Безумовно, озвучений не раз під час Майдану: євроінтеграція, визнання європейських цінностей, зокрема поваги до прав людини, демократизація суспільного життя, подолання корупції. Це проблеми суспільства епохи Модерну, що мало перетинаються з відірваними від наших реалій мріями про «сингулярність». Утім, висловлюємо сподівання, що у нас ще попереду «повстання на захист природи», постання «зеленої

⁴ Гуменюк Н. Майдан Тахрір. У пошуках втраченої революції. – К.: Політична критика, 2015. – 318 с.

⁵ Шмідт Ерік, Коен Джаред. Новий цифровий світ / Пер. з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2015. – 368 с.

соціал-демократії», яке пророкує німецький мислитель Клаус-Міхаель Маср-Абіх⁶.

Україні властиві або будуть властиві й декілька новітніх проблем, притаманних початку ХХІ сторіччя. Проаналізуємо їх.

1. Цифрова нерівність. Праця у сучасному Першому світі – це сума знань та технологій. Досягнення «успіху» в сучасному капіталістичному суспільстві пов'язане з успішним застосуванням робітником одночасно знань і технологій. У зв'язку з цим західними соціологами вже з 70-х рр. активно постулюється тема «вимирання пролетаріату», появи «прекаріату» та інших новітніх суспільних прошарків.

Якщо придивитися до трендів, основних течій останніх двох десятиліть, то в середині 2000-х ми проминули епоху Web 2.0 – мереж, які наповнюються самими користувачами, вибухоподібного розвитку технології обміну інформацією, соціальних мереж, горизонтальної координації людей за допомогою Інтернету. Настала епоха Web 3.0, «креативного» контенту.

2. «Метаморфози влади», про які написав одне зі своїх досліджень Елвін Тоффлер⁷, у 2017 р. отримали новий розвиток. З'явилася технологія блокчейну (послідовності блоків), а з нею – поняття «смарт-контракту» і нове значення слова «криптовалюта». Чи не вперше за історію емісії валют з'явилися цифрові цінності, які не випускаються жодним Центральним банком, але засновані на суспільному консенсусі спільноти, яка їх використовує. Ідеї, які були висловлені протягом ХХ сторіччя декількома економістами, на наших очах набувають реальності.

Блокчейн – це розподілена база даних. Зазвичай кінцеві вузли не зберігають весь ланцюжок, а зберігають лише останні записи. Дані необхідно час від часу синхронізувати. Якщо різні вузли вирішать додати різні нові блоки в ланцюжок, то ланцюг може «розщепитися». Необхідно вибрати ту гілку, яка стане основною – це називається проблемою консенсусу. Найпростіший спосіб – взяти той ланцюжок, який довший, але можливі й інші варіанти.

Основними перевагами технології блокчейну називають стійкість до визначеної точки збою, приналежність до ідентичності, неможливість змінити попередні транзакції і прозорість.

Крім криптовалют, блокчейн використовується для системи електронних паспортів і для систем голосування.

⁶ Маср-Абіх, Клаус Міхаель. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільнотівіту : пер. с нем. / Клаус Міхаель Маср-Абіх ; Пер., післямова та приміт. А. Єрмоленко. – Київ : Лібра, 2004. – 193 с. - Бібліогр.: с.182-186.

⁷ Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 669, [3] с. – (Philosophy).

Загалом – у випадках, де принципово важливо мати історію транзакцій, стійку до підробки.

Олександр Володарський, громадський активіст та публіцист, називає «криптовалюти» одним з головних слів 2017 року. Він стверджує: «Сьогодні навіть незнайомий з технологією блокчейну і далекий від біржових спекуляцій обиватель вивчив слова «біткоіни» і «майнінг». Капіталізація криптовалют досягла сотень мільярдів. Одні уряди намагаються поставити нову технологію собі на службу, інші – боротися з незвичними і неконтрольованими «грошовими сурогатами»⁸.

Блокчейн не зводиться до «грошей», це не нове золото. Швидше, це «новий алюміній». Коли цей метал тільки почали добувати, він був рідкісним і дорогим, з нього виготовлялися ювелірні прикраси. Коли його видобуток змогли оптимізувати і поставити на потік – алюміній став незамінною сировиною, без якої була б неможлива сучасна техніка. Так і з блокчейном: нова технологія до невпізнання змінить суспільство на всіх рівнях, не тільки поховавши банківську систему, але й позбавивши робочих місць юристів і чиновників»⁹.

Принципи прийняття рішень, що лежать в основі блокчейну, цілком можуть бути застосовані до нефінансових сфер життя. Наприклад, для децентралізованого планування виробництва споживчих товарів, коли буде зведено до мінімуму можливість дефіциту і кризи перевиробництва.

На зміну складним, майже сакральним ритуалам сучасної юриспруденції придуть доступні всім прості і ясні технічні інструкції. На думку Володарського і його колег, «практично вся система цивільного права виявиться оцифрованою, закони завдяки блокчейну стануть самоздійснюваними, а їх виконання буде гарантуватися не державними органами, а самим суспільним консенсусом»¹⁰.

Окрім того, цей же автор та його однодумці покладають надії на зміни у практиці голосування у найближчому майбутньому. У будь-якому голосуванні рішення, як правило, ухвалюється не стільки більшістю, скільки активною меншістю. В цьому корінний недолік представницької демократії: до влади приходять люди, за яких проголосував певний відсоток тих, хто прийшов на вибори, при цьому реальна більшість може залишатися пасивною, або навіть пасивно-ворожою.

⁸ Шитман. Криптомогильщики: блокчейн и будущее [Електронний ресурс] // Нигилист. Ли <https://www.nihilist.li/2017/09/08/kriptomogil-shhiki-blokcheyn-i-budushhee/> (дата звернення: 13.11.2017). – Назва з екрану.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само.

Майбутнє вимагає створення способів ефективного управління величезними і складними системами, і ані централізація (яка тяжіє до диктатури і вкрай нестійка до помилок), ні самоорганізація і пряма демократія старого зразка (що працює в малих групах, але «зависає» при масштабуванні) поки що не справлялися з цим завданням. Голосування блокчейном дозволяє делегувати прийняття рішень не просто активній, а й зацікавленій меншості. У випадку купівлі товарів буквально «голосування гаманцем» дозволить створити децентралізовану планову економіку, яка буде поєднувати в собі сильні сторони планової та ринкової систем й уникати їхніх слабкостей.

Утім, не варто ідеалізувати технологію блокчейну та криптовалют. Окрім Володарського, інші публіцисти наголошують, що мода на біткоїни та інші віртуальні гроші мине, як тільки штучно роздутий ринок таких валют почне розвалюватися. Часто наводять порівняння криптовалют з фінансовими пірамідами типу «МММ» 90-х та зразка 2011 року. Згадують і «бум доткомів» на Заході початку 2000-х, коли ринок Інтернет-компаній завалився (зниженню передувало злет акцій Інтернет-компаній у США та переорієнтування старих компаній на Інтернет-бізнес в кінці ХХ ст.), і кризу 2008 року, причини якої пояснюють перегріванням кредитного ринку й особливо іпотечною кризою – як наслідку кредитної експансії, яка відбулася у 1980-х – на початку 2000-х рр. Ейфорія від використання нового фінансового інструменту, не підкріпленого жодними матеріальними цінностями та вимогливого до споживання електроенергії, зміниться розчаруванням чи адаптацією технології блокчейну до «реального світу».

3. Процес глобалізації, чи не найпопулярніший об'єкт аналізу політичних мислителів початку 2000-х. Цей процес у поєднанні з політикою неолібералізму і його антипод – низовий спротив мас під загальною назвою «альтерглобалізм» – не сходили із заголовків новин та популярних аналітичних оглядів перше десятиліття ХХІ сторіччя, тим більше що естетично привабливі протестувальники щосили привертали увагу ЗМІ насильницькими діями.

Альтерглобалізм має цілком раціональні корені: спротив споживацькій політиці великих корпорацій, які не враховували інтереси широких мас, апелювання до справедливого розподілу фінансів і ресурсів у глобальному масштабі замість наявної експлуатації країн Третього світу. Однак будь-яку ідеологію, особливо таку еkleктичну, як альтерглобалізм, авторитарні режими здатні використати для виправдання свого існування і насильницьких дій.

«Альтерглобалізмом» та його ідеями скористалися у Російській федерації задля віднайдення нової, постко-

муністичної ідеології для держави, яка переживала вакуум такої ідеології. Коли «керована демократія» нашого «північного сусіда» остаточно перетворилася на авторитаризм (із поразкою «болотних протестів» 2011 року), «альтерглобалізм» у розумінні ідеологів РФ перетворився на пародію на самого себе, ідеологію завоювання, коли, за словами В. В. Путіна, «кордони Росії не закінчуються ніде»¹¹. Так само за два перших десятиліття XXI сторіччя пародією на саму себе стала геополітика у поданні Олександра Дугіна, одного з ідеологів т. зв. «Новоросії», тобто терористичних «республік». Після трьох років бійні на Донбасі Дугін дозволяє собі поетичні метафори про майбутній світ, задля якого, власне, триває бійня. Виглядає його стаття як постмодерна самоіронія: «Це буде величезна Імперія. Державі будуть властиві багатство ландшафтів й розмаїття політій. Принцип Імперії слід реабілітувати. Імперія може включити в себе при загальній трьохфункціональній системі (філософи, воїни й селяни) анклавів найрізноманітніших істот – амазонок, двоголових, птахоногих, ацефалів, циганів, евенків и т. ін. ... Можна уявити з'їзд Ангелів або татарський Курултай. ... Будуть відмінені ТБ і преса. Там все одно повідомляють якусь безглузду нісенітницю»¹².

Ці слова звучали б як породження хворобливої уяви, якби ця уява не надихала на вбивство тисячі проросійських бойовиків на Донбасі і не мала б прямого впливу на очільників Росії. На величезній території утверджується авторитарна держава, яка наслідує найгірший досвід СРСР і володіє ядерною зброєю, претендує на всебічний контроль своїх громадян – в тому числі з використанням Інтернету та новітніх технологічних засобів. В цьому також трагізм сучасного прогресу людства, так само як виникнення терористів з Ісламської держави і використання ними новітніх засобів пропаганди. Найприкріше, що розвал новітньої московської імперії, бажаний для України як жертви агресії, призведе лише до появи десятків міні-держав із ядерною зброєю.

З прикрістю маємо констатувати, що агресія «русского мира» у нашій реальності щосили намагається збити мешканців України з курсу на все позитивне, що несе технологічний і суспільний прогрес – демократію, соціально-економічну справедливість, мирне співіснування, повагу до прав людини.

Як бачимо, протистояти войовничому Модерну чи то поверненню до Домодерну – нинішнє цивілізаційне завдання

¹¹ *Путин*: «Границы России нигде не заканчиваются» [Електронний ресурс] // Русская служба ВВС <http://www.bbc.com/russian/news-38093222> (дата звернення: 13.11.2017). – Назва з екрану.

¹² *Дугин А.* Горизонт идеальной Империи [Електронний ресурс] // АНО «Информационно-экспертный центр «Изборский клуб»» <https://izborskclub.ru/14161> (дата звернення: 13.11.2017). – Назва з екрану.

України. Ми посередині тривалого процесу самоусвідомлення себе європейською цивілізацією, процесу переділу як географічних, так і ментальних кордонів Європи. В нашу епоху змішалися воєдино масова підміна понять й величезні технологічні досягнення, масштабна пропаганда агресії та насильства і разом з тим значущі шанси для виживання людства.

У статті ми спробували окреслити хоча б у окремих, найпомітніших рисах технологічні надії цієї епохи змін. Маємо надію, що не лише в окопах Донеччини й Луганщини, а й на реальних та віртуальних зборах та дискусіях громадян, Майданах, народжується в Україні демократичне суспільство майбутнього.

Також не варто забувати про екологічний фактор – ціну, яку розвинута частина людства платить за блага демократії і споживання матеріальних благ. Це перевищення «несучої здатності планети», тема, чи найкраще розкрита у дослідженнях Вільяма Каттона. Наведемо його міркування: «Найкраща тактика – діяти згідно припущення, що ми перевищили несучу здатність і очікуємо незворотного колапсу; при цьому робити все можливе, щоб пом'якшити масове вимирання»¹³.

Тож одне із вагомих завдань сучасної філософії, як і політичної думки – синтез знань соціальної екології, яка прокує глобальні проблеми для людства через надспоживання та вичерпання ресурсів, і соціології та власне політології, які дають нам відповіді на питання про оптимальну організацію суспільства. Від відповідей, які ми, вчена спільнота, дамо на ці вирішальні питання сучасності, залежить виживання людства.

Oleg Andros, PhD in Political Science, Associate Professor of the Department of Public Administration for Sustainable Development and environmental management of State Ecology Academy of Postgraduate Education and Management.

CONTRADICTORY SOCIAL AND ECOLOGICAL PROCESSES OF THE XXI CENTURY AND CHALLENGES FOR UKRAINE

The article dwells upon the main tendencies of scientific and technological revolution of the recent years. The author reveals their influence on social processes in the world and in Ukraine; the prognosis of these processes development in Ukrainian context is outlined.

The first phenomenon analyzed is the main contemporary trends in practical philosophy and futurology. A lot of scientists are speculating about the upcoming technological singularity, so-called transhumanism and some other tendencies that tend to become more influential than those «eternal» questions of philoso-

¹³ Каттон Уильям Р., мл. Конец техноутопии – К.: Экоправо-Киев, 2006. – 255 с.

phy: human freedoms, political institutions etc. Space explorations and alternative energy sources are also strongly advertised in modern media.

The second idea is a fashionable phenomenon of blockchain and cryptocurrency. This technology may lead to more qualitative system of democracy. The main danger of crypto-currency, on the other hand, lies within its totally virtual nature, which does not have any basis in material equivalent.

The author continues with a description of the third modern trend in political processes: contradictions between globalization and alternative globalization. There is a copious usage of these ideas in aggressive modern ideology of Russian Federation. Ukraine as a democratic state has to establish its own view about the development of modern civilization.

The war on Donbass in this context is in the center of contest between Pre-Modern vision of civilizational development (Dugin and Putin allies' philosophy) and Modern and Post-Modern visions (Ukraine as a developed European country which defends all the main values of social democracy and civilized capitalism of the postindustrial era). The conflict in Syria can also be mentioned as a key moment of struggle between Pre-Modern Muslim societies and a new vision of development of the Eastern nations. Rojava district is a symbol of progressive social experiment where women's rights and face-to-face democracy are firstly established as a harbinger of Post-Modern society.

Key words: futurology, war, geopolitics, conflicts, globalization, social ecology.

References

1. Andros O. E. *Ekologichna skladova suspilstva rivnyh mozhlyvostey I futurologiya ekologizmu u XXI storychchi* [The ecological component of a society of equal opportunities and futurology of environmentalism in the XXI century] / «Stvorenniya suspil'stva rivnykh mozhlyvostey yak real'na osnova patriotyzmu. XI Shynkarukivs'ki chytannya». // Materialy Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi 21 kvitnya 2016 r. – K.: Znannya Ukrayiny, 2016 – 247 pp. – p. 114-121. [in Ukrainian]
2. Vinge, Vernor. *Tekhnologicheskaya singulyarnost'* [Technological singularity] // Available at: <https://www.e-reading.club/book.php?book=11489> (Last accessed 28 December 2017) [In Russian]
3. Humenyuk N. *Maydan Takhir. U poshukakh vtrachenoyi revolyutsiyi*. [Maidan Tahrir. In search of a lost revolution]. – K.: Political critique, 2015. – 318 pp. [In Ukrainian].
3. Schmidt Eric, Cohen Jared. *Novyy tsyfrovyy svit* [New digital world] / – Lviv: Chronicle, 2015 – 368 pp. [In Ukrainian].
4. Maer-Abich, Klaus Michael. *Povstannya na zakhyst pryrody. Vid dovkillya do spil'nosvitu* [Rise in the protection of nature. From the environment to the world community] / Klaus Mikhael' Mayer-Abikh; Per., pisyamova ta prymit. A. Yermolenko. – Kyiv: Libra, 2004. – 193 p. – Bibliographer: p.182-186. [In Ukrainian].
5. Toffler E. *Metamorfozy vlasti* [Metamorphoses of power] / E. Toffler – M.: Publishing AST, 2003. – 669, [3] p. – (Philosophy). [In Russian]
6. Shiitman. *Kriptomogil'shchiki: blokcheyn i budushcheye* [Cryptogravediggers: blockchain and future] // Available at: Nihilist.Li.

<https://www.nihilist.li/2017/09/08/kriptomogil-shhiki-blokchejn-i-budushhee> (Last accessed 28 December 2017) [In Russian]

7. Putin: «*Granitsy Rossii nigde ne zakanchivayutsya*». [Putin: "The borders of Russia are nowhere near ending"] [Electronic resource] // Available at: Russian BBC Service <http://www.bbc.com/russian/news-38093222> (Last accessed 28 December 2017) [In Russian]

8. Dugin A. *Gorizont ideal'noy Imperii* [Horizont of the Perfect Empire] // Available at: AIE "Information and expert center Izborsky club" <https://izborsk-club.ru/14161> (Last accessed 28 December 2017) [In Russian]

Стаття надійшла 13.12.2017